УДК 37.012:373.3.091.21

Ольга Комар

ПРОБЛЕМА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

Формування фізичного, психічного й духовного здоров'я підростаючого покоління передбачається Національною програмою патріотичного виховання населення, Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, Національною доктриною розвитку фізичної культури і спорту та Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року та ін.

Фізичне виховання і фізкультурно-оздоровча робота в загальноосвітній школі закладає основи формування та розвитку фізичного і морального здоров'я підростаючого покоління до комплексного підходу формування розумових і фізичних якостей особистості, удосконалення фізичної та психічної підготовки до активного життя і професійної діяльності. Важливе місце в цьому процесі відіграє позакласна робота.

Позакласна робота – це організована на добровільних засадах діяльність учнів, спрямована на розширення й поглиблення їх знань, умінь і навичок, розвиток самостійності, творчих здібностей, інтересу до занять фізичною культурою і спортом. Ця діяльність базується на інтересі і бажанні дітей її виконувати, тому вона необов'язкова для всіх учнів класу. Вона сприяє вирішенню основних завдань школи. Головні напрямки позакласної роботи з фізичного виховання: засвоєння основ фізичної культури і формування вмінь та навичок щодо організації самостійних занять фізичними вправами, забезпечення неперервного зростання показників фізичного розвитку і рухової підготовленості учнів та формування у них основ здорового способу життя.

Ефективність позакласної роботи насамперед залежить від рівня та якості готовності педагога до управління даним процесом. Аналіз науково-літературних джерел свідчить про те, що на сьогодні стан готовності вчителів є неоптимальним і недостатньо розробленим.

Мета статті – означити проблему готовності майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи з молодшими школярами, охарактеризувати особливості підготовки майбутніх учителів фізичної культури організовувати і проводити позакласну роботу з молодшими школярами.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що проблема готовності до професійної діяльності хвилювала не одне покоління науковців, а саме – видатних педагогів П. Блонського, І. Гербарта, А. Макаренка, І. Песталоцці, К. Ушинського, С. Шацького та ін. Надалі цими ідеями та розвитком даної проблеми займались Л. Буєва, О. Климова,

І. Резвицький, В. Шадрикова, В. Шаповалова та ін. Так, в дослідженнях А. Бодальова, Л. Виготського, Н. Кузьміної, А. Леонтьєва, Л. Рубінштейна виявлені механізми становлення особистості. У працях видатних фахівців педагогіки Л. Мітіна, В. Сластьоніна, В. Горової та інших, виділена структура педагогічної діяльності і шляхи її становлення.

Теоретичні основи та специфіка процесу формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності відображені в працях Е. Белозерцева, В. Беспалько, О. Бондаревської, Ю. Брановського, А. Петровського, В. Сагатовського та ін.

Проблемою готовності майбутніх учителів фізичної культури займаються ряд авторів. Так, В. Давидов вважає, що до складу готовності входять вольовий, мотиваційний, розумовий та комунікативний компоненти. На думку І. Гризлової та Н. Трушиної, готовність визначається психологічним станом та властивостями особистості, які проявляються у професійній діяльності. При цьому вони підкреслюють, що дані аспекти залежать від рівня індивідуального розвитку [4, с. 41].

Поняття «професійна готовність» вперше було використано в психології спорту, авіації, дошкільній педагогіці та походить від поняття «психологічна готовність». Сучасний стан готовності майбутніх учителів визначається як інтегральна освіта, яка включає мобілізаційну готовність; готовність до праці, діяльності; самоосвіту; педагогічну готовність; професійну готовність; спортивну готовність і т.д. [4, с. 41].

Система тривалої готовності, або професійної, – це готовність до виконання ролі вчителя й вихователя. Вона є системою інтегрованих властивостей, знань, досвіду особистості. Професійна готовність поєднує в собі усвідомлення ролі педагогічної професії в суспільстві, соціальну відповідальність, намагання самостійно та творчо вирішувати професійні задачі, установку на актуалізацію наявних знань.

Для педагогічної практики мають суттєве значення обидва прояви психологічної готовності. Короткочасна складова являє собою готовність вирішення конкретних навчально-виховних задач. За В. Сластьоніним, це особливий психічний стан, що характеризується наявністю в суб'єкта образу структури певної дії та стійкої спрямованості свідомості на її виконання. Ситуативна готовність до педагогічної діяльності включає в себе різного роду установки на усвідомлення педагогічної задачі, моделі майбутньої поведінки, визначення спеціальних засобів діяльності, оцінку власних можливостей в їх співвідношенні з майбутніми труднощами та необхідністю досягнення певного результату [6].

У В. Сластьоніна знаходимо наступні визначення психологічної готовності до педагогічної діяльності: це інтегративне утворення, яке складається із трьох взаємозумовлених і взаємозалежних підструктур: 1) *функціональна,* до якої входять компоненти: мотиваційний (мотиви вибору професії і спеціальності, орієнтація на цінності педагогічної

діяльності тощо); когнітивний (знання спеціальних психолого-педагогічних і методичних дисциплін); операційний (наявність вмінь і навичок, необхідних для вирішення професійних завдань, модулювання своєї діяльності); 2) *емоційна* (налаштованість на вирішення педагогічних завдань, впевненість у собі як у педагогові, стан задоволеності професією, задоволеність від роботи із дітьми тощо); 3) *особистісна* (професійно важливі якості особистості: вольові, моральні та ін.) [6].

Слід зазначити, що більшість науковців вважають мотиваційний компонент головним і необхідним у процесі формування готовності. Ми підтримуємо таку думку, адже без зацікавленості, бажання та інтересу до певного виду діяльності неможливо досягти успіху та поставленої мети.

Результат опрацьованих літературних джерел стверджує, що більшість вчених схиляються до поняття готовності як особливого психічного стану особистості. Деякі дослідники розглядають готовність як технічний стан і якість особистості. Так, М. Дьяченко та Л. Кандибович стверджують, що в процесі трудової діяльності проявляються як стійкі особистісні особливості людини (переконання, погляди, риси характеру), так і ситуативні його психічні стани, пов'язані з трудовим процесом (пильність, зібраність, задоволеність). Але на їх думку, стан готовності – це «настрій», актуалізація і пристосування можливостей особистості для успішних дій, внутрішня налаштованість особистості на певну поведінку при виконанні трудових завдань. Налаштованість на професійну діяльність обумовлюється мотивами і психічними особливостями особистості, тому готовність трактується як стан, так і як інтегральна якість особистості [2, с. 36].

Спираючись на погляди і думки видатних вчених та педагогів, формування готовності майбутніх учителів фізичної культури є актуальною проблемою і потребує досконалого аналізу на теоретичному і практичному рівні. На думку Г. Презлята, професійна готовність є важливим фактором становлення фахівців фізичної культури і вимагає підвищення педагогічної майстерності, зростання освіченості і рівня підготовленості вчителів. Формування професійної готовності вчителя фізичної культури, її компетентності та освіченості можливе за умови передачі їм соціального досвіду. Під час вирішення педагогічних завдань слід пам'ятати про поєднання теоретичних і практичних знань, що є запорукою успішного вирішення завдань формування педагогічної майстерності. Будь-яка педагогічна ситуація, побудована на теоретичних знаннях, має бути підтверджена практичними вміннями [6, с. 22].

Для уточнення змісту поняття «формування» І. Бех наголошує, що це процес утворення під впливом різних соціальних дій особливого типу системних відносин усередині цілісної психологічної організації особистості. Визначення поняття «формування» у тій частині, де йдеться про організацію способів впливів на особистість, урівнюється з поняттями навчання і виховання [1].

Характеризуючи поняття «професійна готовність» вчителя до виховної роботи, В. Сластьонін приходить до висновку, що для визначення його суті необхідно знати реальну структуру педагогічної діяльності. Готовність до діяльності, на його думку, слід розглядати як цілісний стан особистості. Структурно професійна готовність учителя до виховної роботи являє собою склад взаємопов'язаних компонентів. На думку вченого, існують такі компоненти готовності: мотиваційно-ціннісний (особистісний) та виконавський (процесуальний). Всі якості особистості вчителя, що визначають його готовність до виховної роботи з учнями є інтегрованими як сукупність домінуючих мотивів професійної поведінки та діяльності. До складу основних властивостей і характеристик, що визначають готовність до виховної роботи, входять: спрямованість особистості, політична зрілість, суспільна активність, принциповість, любов до дітей, педагогічний професіоналізм, організаторські якості, перцептивно-гностичні якості, експресивні якості. Автором зазначається, що готовність до виховної роботи включає в себе процесуальний компонент, який передбачає вміння вчителя визначити і раціонально застосувати способи, які найбільш ефективно призводять до вирішення конкретних педагогічних ситуацій [6, с. 16–17].

Отже, на основі аналізу психолого-педагогічної літератури, ми зазначаємо, що готовність майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи – це інтегроване утворення особистості, що характеризує її активність при підготовці та залученні до професійної діяльності у позакласний час.

В сучасній літературі виділяють два основних підходи щодо розуміння сутності категорії «готовність до діяльності»: функціональний та особистісний. Д. Смирнов визначає основні методологічні підходи щодо визначення сутності «готовність до діяльності» [7, с. 17].

Ми схиляємося до особистісного підходу, адже даний підхід пов'язаний з формуванням особистісних і професійних якостей студента. Особистісний підхід передбачає постійне вивчення та знання індивідуальних особливостей студента, його поглядів, інтересів, звичок, оперативну зміну тактики взаємодії викладача і студента, розвиток самостійності, ініціативи, результативності діяльності. Ознаками даного підходу є: готовність дивитися на кожну дитину як на цікавий, привабливий, загадковий світ, достойний постійного пізнання; впевненість у тому, що кожний вихованець гідний поваги; визнання за кожним права на несхожість, на індивідуальність поглядів, захоплень, інтересів, рис характеру; бачення організації роботи з дітьми як взаємодії особистостей, де кожен учасник не тільки ставиться до своїх партнерів, як до особистостей, а й себе відчуває особистістю (наявність саморефлексії, постійного самовдосконалення тощо). Ми підтримуємо думку І. Д. Беха про те, що вдосконалення, формування та розвиток дитини тісно пов'язаний саме з особистісним підходом, завдяки якому можна суттєво гуманізувати виховний процес у

позакласній роботі, наповнити його високими морально-духовними переживаннями, утвердити взаємини справедливості і поваги, максимально розкрити потенційні можливості дитини, стимулювати її до особистісно-розвиваючої творчості [1].

Кваліфікація вчителя фізичної культури складається з органічної єдності різнобічних наукових знань, умінь та практичного досвіду роботи. П. Лесгафт, визначаючи вимоги до педагога фізичного виховання, писав, що керівник повинен бути добре освіченим фахівцем, як кожен, хто має відношення до викладання; повинен добре розуміти свій предмет, а також значення форм і функцій організму молодої людини, а головне – повинен бути цілком дисциплінованою і стриманою особливістю, володіти всіма своїми діями. Все це не легко і вимагає дуже наполегливої і послідовної праці над собою. У своїй діяльності вчитель фізичної культури повинен спиратись не тільки на знання, а й на певні професійно-педагогічні вміння та навички, коло яких є досить широким. До них можна віднести рухові і власне-педагогічні навички та вміння. До перших відносяться володіння технікою фізичних вправ (як мінімум, шкільної програми), уміння виготовити найпростіший спортивний інвентар і обладнання. До власне-педагогічних навичок, як найбільш важливих – уміння навчати школярів руховим діям, планувати фізичне виховання, організовувати фізкультурну роботу [5, с. 13].

Однією з характерних особливостей діяльності вчителя фізичної культури є широкий розмах масової роботи. Учитель фізичної культури повинен бути здатним формувати і виховувати великий фізкультурний актив, організовувати турпоходи, спортивні свята, паради, загальношкільні змагання, інші спортивні заходи. Ось чому, підкреслюючи важливість усіх факторів, що сприяють успішній педагогічній діяльності, не можна не виділити особливу роль професійної підготовки вчителя фізичної культури.

Н. Лупандіна розробила вимоги до кваліфікованої підготовки вчителя фізичної культури. Вони складаються з 5-ти розділів: науково-теоретичної підготовки; методичної підготовки; організаторської підготовки; підготовки з матеріально-технічного забезпечення занять; підготовки зі страхування і виконання правил безпеки в процесі занять фізичними вправами. У кожному розділі дається перелік необхідних знань, умінь та навичок, які мають першочергове значення для професійної діяльності вчителя фізичної культури [3, с. 28–30].

Так, науково-теоретична підготовка повинна включати знання системи народної освіти; дисциплін суспільно-політичного, біологічного та психолого-педагогічного циклів; анатомо-фізіологічних особливостей учнів, теорії і методики фізичного виховання; теоретичних основ спортивних дисциплін, що входять насамперед до навчальної програми з фізичної культури в школі; педагогічних методів дослідження

Під час методичної підготовки передбачаються глибокі знання дидактичних принципів у навчально-виховному процесі загальноосвітньої

школи; керівних матеріалів з організації різних видів занять з фізичної культури; тверді знання шкільної програми; здійснення міжпредметних зв'язків у викладанні фізичної культури; знання та вміння правильно будувати і проводити на сучасному методичному рівні всі види занять з фізичної культури; вміння володіти словом та іншими компонентами педагогічної майстерності (тембром голосу, дикцією, мімікою, пантомімікою тощо) у процесі занять; вміння користуватися різними прийомами планування і обліку успішності та ін. До організаційної підготовки вчені відносять уміння організовувати і повсякденно проводити роботу шкільного фізкультурного активу; здійснювати зв'язок з лікарем і привертати увагу всіх учителів до фізичного виховання учнів; здійснювати контакти з суспільними організаціями, батьківським комітетом, шефськими організаціями.

Отже, ми означили проблему готовності майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи з молодшими школярами, коротко представили особливості підготовки майбутніх учителів фізичної культури організовувати і проводити позакласну роботу з молодшими школярами.

Уточнення змісту готовності майбутнього вчителя фізичної культури до позакласної роботи в початковій школі потребує уточнення сутнісних характеристик такої роботи з молодшими школярами. Саме цій проблемі ми присвятимо наступний дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 278 с.
2. Дьяченко М. И. Психология высшей школы / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – Минск : Изд-во БГУ, 1981. – 383 с.
3. Лупандина Н. А. Методика урока физической культуры в V–X класах / Н. А. Лупандина, В. Г. Якубовская. – М. : изд-во АПН РСФСР, 1955. – 107 с.
4. Пермяков А. А. Внешкольное физическое воспитание подростков / А. А. Пермяков. – К. : Радянська школа, 1989. – 152 с.
5. Ротерс Т. Т. Музыкально-ритмическое воспитание в профессиональной подготовке учителя физической культуры : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Татьяна Тихоновна Ротерс. – Москва, 2006. – 152 с.
6. Сластенин В. А. Профессиональная готовность учителя к воспитательной работе: содержание, структура функционирования / В. А. Сластенин // Профессиональная подготовка учителя в системе высшего образования. – М. : Просвещение, 1995. – С. 14–28.
7. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности : учеб. пособие / С. Д. Смирнов. – М. : Академия, 2001. – 304 с.